

vek ali žival ali predmet (torej je tudi slabo, če nekateri besedo *govoreči* zamenjujejo z *govorec*, ki bolj kaže samo na osebo). Vse, kar govori, sebe lahko imenuje le z *jaz, ti* ... In isto je z 2. osebo: je vse (ne samo vsak), kar je ogovorjeno. Če navedem nekaj primerov po spominu iz pesnikov: *Jaz* (tj. sonce) *sem bilo pred teboj na sveti*. — *In tebi, morje, sem odkril se jaz*. — *Ti samo* (morje) *v svojem imenu moriš*. To je vendar jasno.

3. oseba ne »prijema« samo na samostalnike, ampak preprosto na vse, kar ni govoreče in/ali ogovorjeno, kar ni *jaz* ... ali *ti* ...; prijema tudi na samostalniške zaimke in stavke ter na odsotnost samostalniške besede v vlogi t. i. prvega aktanta (tj. vršilca dejanja, nosilca stanja ali poteka) sploh: *Kdo zna noč temno razjasnit, ki tare duha!* — *Ne ve se, kaj ga muči*. — *Dežuje*. — *Da bi se spet zvedrilo!*

3. Iz povedanega tudi jasno sledi, da bo komaj kaj napačnega v misli učnega načrta, ko meni, da se zaimke za 3. osebo rabi namesto samostalnikov. Kritik meni, da so »prejšnje slovnice« (katere) sicer res pozabljale na to, da os. zaimke za 3. osebo zamenjuje samostalnik, da pa gre sedaj učni načrt v drugo skrajnost, v prehitro posplošitev: »Slovenščina je namreč nekoliko samosvoja in prav imenovalniške oblike osebnega zaimka on, ona, oni itd. uporablja res samo za osebe, ljudi, medtem ko za vse drugo rabi samostalnice in kazalne zaimke. Zelo redki primeri posplošene rabe (predvsem za stvari in pojme), na katere naletimo, brž razkrijejo neposreden ali posreden vpliv tujih jezikov in jih zato ne smemo uvrstiti v pravilo. Zgled 'Kaj? Ona (t. j. hiša ...) stoji na griču' v jezikovnem učbeniku za 7. razred je napačen, neslovenski.« Tako Kotnik k temu.

Od vsega tega drži samo, da je grajani primer (neugodno citiran, vsaj manj ugodno, kot bi glede na svojo grafično obliko v knjigi lahko bil) slab, nastal pač zato, da se je vse lahko nanašalo na slličico s hišo (in da ni naraslo število stavkov v povedi). V takih primerih se dejansko rabi samo ničta oblika { Ø } zaimka, seveda v primernem sobesedilu: *Zagledali smo hišo. Stoji na griču.*; ali: *Hiša stoji na griču; kri-ta je s slamo*. Varianta, ki jo omenja Kotnik (po Brezniku), nemara: *ta stoji na griču* ali, *ta je kri-ta s slamo*, je slaba, če sploh normalno mogoča, samostalnik pa se v takih primerih ne da ponoviti.

Kako da smo recenzenti prezrli navedeno in tu grajano slabost, se ne spominjam; kritiku se za opozorilo zahvaljujem, pač tudi v avtorjevem imenu. Avtor bi seveda zaslužil oceno cele knjige, in od koga naj bi jo bilo normalno pričakovati, če ne od ljudi, ki od metodike tako rekoč živijo.

Narobe bi bilo misliti, da ne velja pravilo iz učnega načrta, da namreč osebni zaimke za 3. os. zamenjuje samostalnice (širše seveda samostalniške besede). Saj so vendar tudi osebna imena samostalniki. Ali bi torej morali že na tej stopnji pravilo za ta zaimke podati v vsej zapletenosti, je veliko vprašanje. Potem bi se reklo: zaimke za 3. osebo v neimenovalniških sklonih (ali: v rod., daj., tož., mest. in or.) zamenjuje katero koli samostalniško besedo, v imenovalniku pa površinsko le samostalniško besedo za osebo, ki je bila s prvotnim imenom imenovana že prej, ali pa je imenovana v pristavku, globinsko (z ničto obliko) pa zamenjuje katerikoli samostalnik (oz. samostalniško besedo tudi tu, v im.).

Torej: pravilo za osebni zaimke za 3. osebo mirno lahko ostane, kot je, celo mora ostati, saj se ta zaimke ne more rabiiti kot prvo poimenovanje (kakor se osebna zaimka za 1. in 2. osebo), le primer za imenovalnik v učbeniku je treba zamenjati.

4. Spričo povedanega bi bilo bolj objektivnemu pretresovalcu tega vprašanja po našem težje govoriti o dveh enakovrednih skrajnostih, zlasti še, ko v primeru novejših slovnice sploh ne gre za kako skrajnost. Za konec naj omenim še to, da se *on/ona* v prenesenem pomenu nanašata tudi ne na osebe, ampak npr. na živo sploh: *Zdaj je v gnezdu ona* (tj. samica). — *Ali je on ali ona* (vprašujemo po spolu živega, če ni ravno očiten).

Jože Toporišič
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Koroška v slovstvu

Na letošnjih Koroških kulturnih dneh (15.—17. febr.), ki so sicer vsakoletna osrednja prireditve strokovne, znanstvene, politične, kulturne misli koroških Slovencev v Avstriji, je bila po daljšem času spet večja pozornost namenjena vprašanju literature, predvsem slovenske, pa tudi nemške, kakršna se na avstrijskem Koroškem pojavlja. Prireditve je bila jubilej-

na, deseta — že od vsega začetka pa ji gre nedvomna zasluga, da je spodbudila in pospešila raziskovalno in interpretativno delo v zvezi s to zgodovinsko slovensko pokrajino.

Na prvih Kulturnih dneh konec leta 1969 je pisec tega poročila prebral pregled slovenskega literarnega snovanja za avstrijsko mejo v 20. stoletju in s tem na neki način nadaljeval tovrstno delo pokojnega literarnega zgodovinarja, koroškega rojaka Ivana Grafenauerja, ki seveda prejkoslej ostaja osrednje ime ustreznega zgodovino-pisja — katerega delo in misel pa iz razumljivih, naravnih vzrokov nista več mogla poseči v dogajanja zadnjih desetletij. Pisec tega poročila je takrat na osnovi razmeroma natančnega pregleda ne tako maloobsežnega gradiva skiciral slovenski literarni razvoj na Koroškem po anšlusu; omembe vrednejša opora pri tem so mu bili le nekateri bio-bibliografski oziroma opisni članki o posameznih avtorjih, ki jih je dotlej v tržaški Mladiki predstavil Martin Jevnikar. — Bolj ali manj na osnovi tega pregleda je po 1969. nastala še vrsta drugih: Detelov, Zablatnikov, do neke mere Vospernikov, Hafnerjev in Prunčev, kot osnova je služil tudi prikazu slovenske koroške zamejske slovstvene ustvarjalnosti v Kondorju (Ta hiša je moja, pa vendar moja ni); nekaj tehtnih posamičnih interpretacij (Lipuša, Messnerja) je pripravil Boris Paternu; zanimiv avtor je za ta del dunajski slavist, sicer Korošec Pavle Zdovc in še kdo.

Lep prispevek je tem prizadevanjem letos na Kulturnih dneh dodala mlada koroška slavistka Vida Obid. Pod naslovom Slovenska literatura na Koroškem po letu 1945 se je ob sicer neizbežno ponovljenih osnovnih obrisih nekajkrat uspešno posvetila pomenski in slogovni razlagi izrazitejših avtorjev in njihovih tekstov (Polanška, Kokota, Lipuša, Januša, Messnerja), podrobneje se je zaustavila tudi pri členitvi revije Mladje, njenega programa in perspektive. Razmeroma kratka in kritična pa je bila do celovške Mohorjeve družbe, kar je sprožilo nekaj sicer dovolj strpnih in konstruktivnih ugovorov — predvsem v zvezi z vlogo slovenske politične emigracije takoj po vojni na Koroškem in pa v zvezi z njenim najplodovitejšim in najbolj na Koroško vezanim pisateljem (čeprav se je razmeroma zgodaj selil »naprej«, v Ameriko) Karlom Mauserjem, češ da sta oba, emigracija in Mauser, vredna tehtnejše ocene. — To seveda drži: že na prvih Kul-

turnih dneh sem opozoril, da je bila vloga emigracije na Koroškem izrazito dvojna; po eni strani je s svojim pismenim in navsezadnje intelektualnim potencialom resda v veliki meri oblikovala slovensko publicistiko na Koroškem, ki je bila takrat za ta del precej »prazen«¹ prostor, na drugi strani pa je s svojo politično zagrizenostjo in slepoto zasejala strahovite spore, ki so bili docela neavtohtoni in ostajajo še danes naporna hipoteka za vso slovensko manjšino v Avstriji. Podobno je z Mauserjem: bil je dolga leta glavni pisec celovške Mohorjeve družbe, ki jo je zalagal z večerniškiimi pripovedmi po Jalnovem vzorcu — v njih je le snov dvakrat ali trikrat koroška (sicer je vse gorenjsko, s problema-bičem lahko literarni zgodovinar že danes brez kanca posebno slabe vesti zapiše, da tiko in vsakršno specifičnostjo vred). Za Mauserjevo obsežno trilogijo Ljudje pod je zlasti v drugem in tretjem delu, ki sta bila bržkone pisana že v Ameriki, preobremenjena z ideološko in politično tendenčnostjo, tako da ji je težko vzdržati kriterije literarne kvalitete. Zato ostaja kljub nekaterim podobnim ideološkim podtonom verjetno literarno še zmeraj najzanimivejši in najboljši Mauserjev zgodnji avtobiografski roman Kaplan Klemen, precej bližek značilni Pregljevi pripovedni fakturi, pa spet daleč od kakršnekoli koroškosti.

Drugo predavanje na Kulturnih dneh je pripravil koroški književnik in demokrat Helmut Scharf, pri nas med drugim znan po koroški literarni antologiji Kärnten im Wort (Koroška v besedi), v katero je brez zadržkov sprejel tudi vrsto slovenskih besedil. Predstavil je nemško koroško literaturo po letu 1945, svoj pregled pa uvedel z vrsto načelnih vprašanj, na primer o tem, kaj da to sploh je, nemška koroška literatura — ali je sploh mogoče govoriti o deželnem značaju kakšne literature. Nekaj tihih, imanentnih meril po njegovem za to le obstaja: koroška provenienca avtorjev, ali avtorjevo preživljanje življenja na Koroškem, trajno aličasno, dalje so to lahko koroške snovi in motivi, ali pa koroške založbe, ki delo tiskajo, koroška publika, slogovno in miselno koreninjenje v koroški tradiciji. Na podoben način je dvo-mil (in jo navsezadnje vendarle ustoličil) o letnici 1945 kot mejni, periodizacijski letnici. Potem pa je skušal pri vrsti avtorjev skicirati determinante koroškosti v značilnih tipičnih oziroma neizogibno koroških temah (narava dežele, človek — recimo kot slovanski element pri Perkonigu, Vieserjevi, Macku, Handkeju in drugih; deželna

zavest in preteklost, posebno nacistična, ki je tod zapustila globoke in usodne sledove, ipd.). Perspektivo za naprej je videl v tematiki sožitja in sosestva med obema narodoma; v smiselni odprtosti koroškega snovanja navznoter in navzven, kajti dežela je mejna in v njej se pretakajo številna kulturna izročila: priložnost za evropsko pomembno misijo (žal je praktični vsakdan prepogosto gluha za tovrstne vizije; nekaj ustreznih Scharfovih in še katerih besedil si ne more in ne more utreti poti do javnosti).

Bil je to zanimiv, literarno slikovit, tudi intenzivno informativen referat, z močno demokratično intonacijo.

Tretje po vrsti je bilo predavanje pisca teh vrstic, in sicer o razmerju med slovensko matično in koroško slovensko literaturo. Poglavitna izhodna teza: iz časov poltisočletne karantanske središčnosti za slovenski etnični prostor (prvi slovenski zgodovinski upravni in kulturni center je bil v Celovški kotlini) je v slovenski zavesti in pod njo ostalo upoštevanje takšne centralnosti — Koroška se je s svojo preteklostjo in funkcijo izoblikovala v pomembno znamenje slovenske identičnosti. Še pred dobri mi 100 leti se je zdelo to nekako samo-umevno in naravno; s postopno nemško asimilacijo in končno s plebiscitom pa je ta stara središčnost in znamenje slovenske samoniklosti čez noč postalo periferija, kar je za skupno narodno zavest bil hud šok, ki z recidivi traja še danes. — Do plebiscita je slovensko slovstveno (in siceršnje) delovanje na Koroškem potekalo skladno in integralno s splošnoslovenskim, potem je začelo zaradi posebnih razmer ubirati svojo pot, v glavnem pa je sredi represivnih razmer naglo ugašalo. Ko je po drugi vojni znenada spet pokazalo življenjsko moč, je to bilo za skupno slovensko narodno mentaliteto veliko olajšanje, bilo je pač eno od znamenj slovenske neugonobljivosti. Slovenska skupnost, matica, je obuditev pozdravila z odprtimi rokami, s čimer pa so se odprle nekatere nepričakovane nevarnosti za zdrav razvoj te literature. Ker je kot umetnost pomenila še marsikaj mimo umetniškega, bi lahko postopoma tisto drugo začelo nadomeščati njeno resnično literarno vrednost. Tako mora slovenskega koroškega avtorja danes nujno spremljati podvojena mera samokritičnosti, nekatera znamenja namreč kažejo, da strogost do lastnega dela pri večini avtorjev zares popušča.

In končno je znani prevajalec Peter Keršche izredno natančno in sistematično pregledal prevajanje slovenske literature v nemščino za leta od 1945 naprej. Upošteval je domala vse: od statistike teh prevodov, do prevajalcev, založb, možnosti, štipendij in ustreznih nagrad (za spodbujanje prevajalcev — zvečine ostajajo neizkoriščene). Skoraj zagotovo je mogoče reči, da še zlepa kakšna takšna literarna bilateralna ni bila tako izčrpno obdelana in prikazana (podrobneje pa o analizi ne poročamo, ker je bila prevedena, objavljena v Književnih listih 1. marca).

Vsa ta predavanja so bila zadnji, sobotni dopoldan, ko zanimanje ponavadi že popušča; pa vendar je občinstvo, deloma tudi nemško, saj je bilo vzorno poskrbljeno za sinhrono prevajanje, zbrano vztrajalo in se vključevalo v diskusijo. »Literarni« del Koroških kulturnih dni je tako smiselno, zaokroženo, dopolnjevalno in obenem dostojno zaključil letošnjo jubilejno prireditve, v celoti naravnano v smiselno medsebojno seznanjanje med obema narodnima skupnostma, slovensko in nemško.

Matjaž Kmecl
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Obvestilo o etnološko-slavističnem posvetovanju

Slovensko etnološko društvo in Slavistično društvo Slovenije vabita na posvetovanje o problematiki ustnega slovstva kot o predmetu interdisciplinarnih raziskav etnologije, slavistike in folkloristike, o vzrokih cepitev teh strok in o možnostih skupnih raziskovanj. Posvetovanje bo *sredi novembra 1979* na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Na seji predstavnikov obeh društev so bile predlagane naslednje teme:

1. Ustno slovstvo kot predmet literarne, etnološke in folkloristične znanosti.
2. Ustno slovstvo kot osnova literarnega ustvarjanja.
3. Jezikovna odzivanja v posameznih življenjskih položajih in v določenih socialnih okoljih.

Podrobnejše teze k posameznim naslovom bojo formulirali strokovnjaki obeh društev. Do oktobra bojo poslane vsem, ki bojo svojo udeležbo na posvetovanju prijavili najkasneje do *konca avgusta 1979* na